

Стрілець В.Ю.

*доктор економічних наук, доцент,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»*

Viktorii Strilets

Poltava University of Economics and Trade

Педченко Н.С.

*доктор економічних наук, професор,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»*

Pedchenko Nataliia

Poltava University of Economics and Trade

Яріш О.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»*

Yarish Olena

Poltava University of Economics and Trade

Сокіл А.А.

*аспірант,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»*

Sokil Andrii

Poltava University of Economics and Trade

Муха М.Ю.

*студент,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»*

Mukha Myroslav

Poltava University of Economics and Trade

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ВІДНОВЛЕННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД: ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ

STATE SUPPORT FOR THE RECOVERY OF SMALL BUSINESS IN UKRAINE IN THE POST-WAR PERIOD: INDUSTRY ASPECT

Анотація. Мета статті полягає у дослідженні державної підтримки відновлення малого підприємництва в Україні у післявоєнний період. **Методика дослідження.** У дослідженні використано комбінацію методів емпіричних досліджень (вимірювання, порівняння, спостереження) для визначення сучасного стану підприємництва, а також графічний метод та побудова трендів для

визначення прогнозів фінансових результатів підприємств малого бізнесу. **Результати.** Обґрунтовано, що при дефіциті фінансових ресурсів для першочергово потрібно відновлювати ті галузі економіки, що формують конкурентні переваги України на світовому ринку. Визначено найбільш пріоритетні галузі відновлення економіки: сільське господарство; металургійна промисло-

вість та металообробка; розвиток стартапів та інформаційні технології; військовий комплекс. Досліджено сучасний стан та проблеми у кожній галузі та визначено ключові перспективи розвитку малого бізнесу у післявоєнний період. Прогнозування фінансових результатів прибуткових підприємств малого підприємництва підтвердило гіпотезу про необхідність державного втручання у процес відновлення бізнесу. **Практична значущість результатів дослідження.** Запропоновано заходи державної підтримки малого підприємства за галузевим підходом, що дозволять наростити конкурентоспроможність України на світовому ринку.

Ключові слова: малий бізнес, державна підтримка, галузевий підхід, післявоєнне відновлення, підприємництво.

Постановка проблеми. Реалізація збалансованої державної політики на підтримку малого бізнесу є важливим елементом сучасної економічної стратегії в публічному секторі. У кризових економічних умовах ефективна підтримка держави може сприяти покращенню економічної ситуації як на регіональному рівні, так і в цілому по країні. Сучасні перспективи зв'язують надії на швидкі позитивні структурні зміни в економіці, вихід з економічної кризи та створення умов для економічного зростання із сектором малого та середнього підприємництва.

З початку повноформатної війни на теренах нашої держави, Національний банк України активно працює над визначенням оптимальних інструментів для підтримки малого підприємництва. З метою оптимізації та неперервності функціонування підприємницького сектору вже було впроваджено комплекс трансформацій, які охоплюють не лише формування тактики різних видів політик, але й використання інструментів для забезпечення стратегії їх реалізації. Однак результативність цих заходів в кризових умовах функціонування бізнесу залишається недостатньо високою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі українські науковці активно працюють над формуванням рекомендацій щодо підтримки та відновлення малого підприємництва та виділяють ключову роль держави у цьому процесі. Так, Дикань В. та Фролова Н. визначають напрями та інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу України у воєнний час [2]; Роїк О.Р. досліджує фінансові інструменти підтримки діяльності підприємств в умовах війни в Україні [11]; Педченко Н.С. та Стрілець В.Ю. розглядають державну підтримку розвитку малого підприємництва в умовах євро-

інтеграційних процесів України [8]; Клочковська В.О., Клочковський О.В. та Трегубов О.С. аналізують макроекономічні аспекти відновлення функціонування малого та середнього бізнесу в контексті повоєнної відбудови національної економіки [6]. Враховуючи те, що відбудова економіки країни потребує значних фінансових ресурсів, першочерговими є відновлення конкурентоспроможних галузей економіки, що передбачає галузевий підхід у формуванні державної підтримки.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження галузевого аспекту державної підтримки відновлення малого підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах, коли світ стежить за економічними та соціальними трансформаціями, державна підтримка визначається як ключовий фактор успіху для малого бізнесу. Державна підтримка малого бізнесу – система державних заходів фінансово-кредитного, кадрового, інституційного, інформаційного забезпечення розвитку бізнесу з метою стимулювання економіки та підвищення добробуту населення [8]. Елементи державної підтримки малого бізнесу можуть включати фінансові інструменти, такі як надання кредитів за сприянням державних банків, субсидії, гранти або пільгові кредитні умови. Крім того, держава може надавати консультаційну підтримку, освітні програми, а також сприяти доступу до ринків та закупівельних процедур.

Важливим, на наш погляд, при визначенні стратегічних заходів державної підтримки бізнесу є врахування галузевого аспекту. Оскільки Україна має євроінтеграційний вектор розвитку, то доцільним є стимулювання тих галузей економіки, що створюють конкурентні переваги країни на світовому ринку. Так, Центром розвитку інновацій та Офісом з розвитку підприємництва і експорту встановлено перелік галузей економічної діяльності, що володіють найбільшим потенціалом для подальшого росту та приваблення іноземних інвестицій: виробництво харчових продуктів; текстильне виробництво; виробництво одягу; виробництво фармацевтичних продуктів; виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції; виробництво електричного устаткування; виробництво меблів; підприємства, спеціалізовані на вирощуванні однорічних та дворічних культур; підприємства телекомунікацій (електрозв'язок); підприємства, які займаються комп'ютерним програмуванням та пов'язаним

консультуванням [12]. Пріоритетними напрямками для міжнародних інвесторів визначено інновації, новітні технології, фінансовий сектор, енергетика, сільське господарство, логістичні проекти, оборонний комплекс та видобуток корисних копалин [9].

Згідно з результатами опитування, проведеного групою «Рейтинг», населення України вважає, що після війни найбільше розвиватимуться будівельні підприємства та військово-промислові комплекси. Передбачається значний попит на відновлення зруйнованих інфраструктурних об'єктів, і нові архітектурні проекти стануть частиною післявоєнної відбудови. Підвищення обороноздатності та модернізація української армії залишатимуться актуальними протягом тривалого періоду після війни [7].

Особлива увага приділяється будівельному сектору, військовій промисловості, енергетичному сектору та медицині. Іноземні інвестори вже виявили зацікавленість українськими перспективами в післявоєнний період. Фахівці з України отримали понад 50 запитів від міжнародних компаній щодо співпраці з підприємствами державного та приватного сектору, які є стратегічними та портфельними інвесторами. Представники США, Великобританії, Німеччини, Польщі та Туреччини виявляють

найбільший інтерес до інвестування в українську економіку [5].

При цьому урядом визначені найбільш пріоритетні галузі відновлення економіки:

- сільське господарство;
- металургійна промисловість та металообробка;
- розвиток стартапів та інформаційні технології [13].

Так, дослідження темп росту інвестицій та чистого прибутку малого бізнесу за період з 2013 до початку 2022 роки показали, що найбільше зростання фінансових результатів відбулося у галузі комп'ютерних технологій (рис. 1). Зокрема, обсяг реалізованої продукції збільшувався протягом всього розглянутого періоду, і протягом 9 років його зростання становило 239%. Капітальні інвестиції в цей сектор зросли на 326% протягом 9 років, а чистий прибуток – на 4586%.

У сфері виробництва фармацевтичних продуктів, за винятком кризового 2014 року, щорічно спостерігалось зростання чистого прибутку підприємств, поряд із ростом обсягів реалізованої продукції і збільшенням капітальних інвестицій. Протягом 9 років обсяг реалізованої продукції збільшився на 378%, капітальні інвестиції зросли на 335%, а чистий прибуток – на 489% [12].

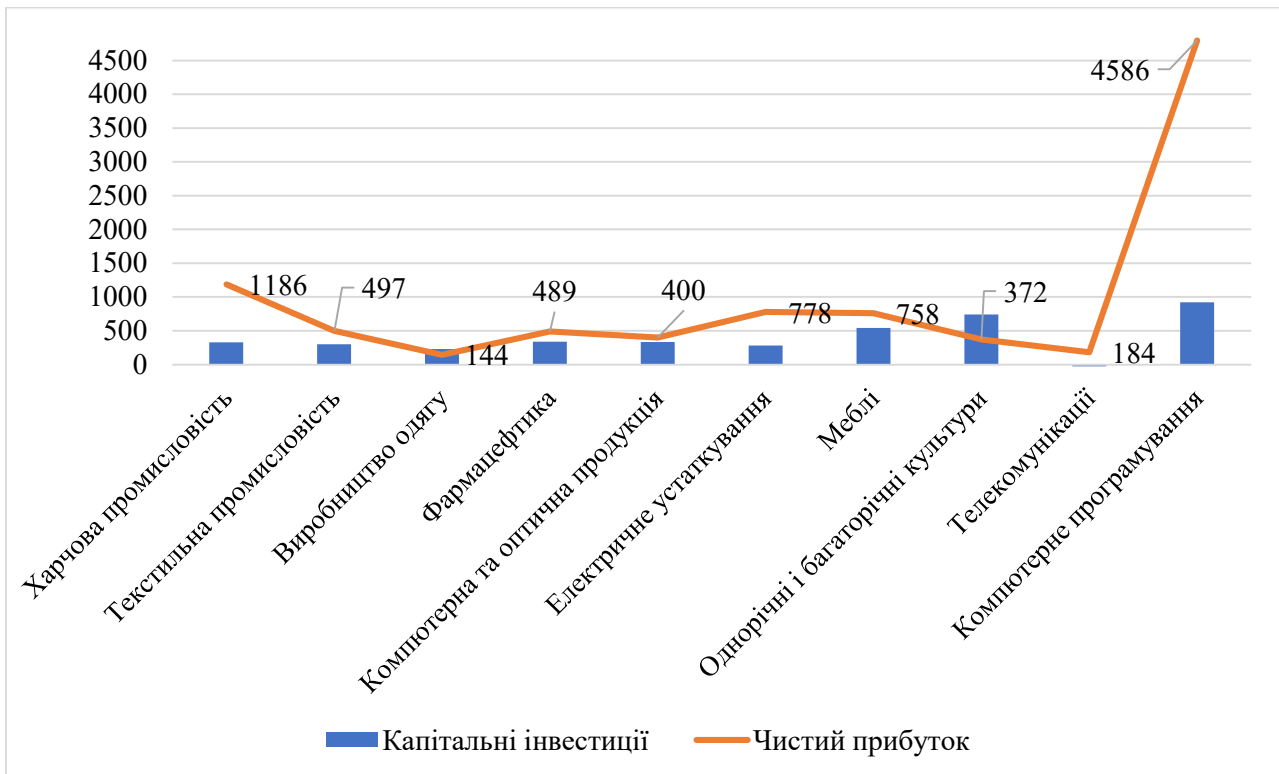

Рис. 1. Темп росту інвестицій та чистого прибутку підприємництва за період з 2013 по 2022 роки (станом на початок року), %

Джерело: складено на основі [12]

Виробництво сільськогосподарської продукції відіграє ключову роль у формуванні експортного потенціалу України. На момент 2021 року обсяг експорту сільськогосподарської продукції становив 27,8 млрд дол, що складає 41% від загального обсягу експортних товарів. Сільське господарство забезпечує зайнятість близько 14% населення України.

Країна має сприятливі умови для виробництва сільськогосподарської продукції, такі як помірний клімат, родючі ґрунти та достатня кількість опадів. Україна визнана провідним світовим виробником та експортером аграрної продукції: перша за обсягами експорту соняшникової олії, третя за ріпаком, третя у світі за експортом ячменю та четверта за експортом кукурудзи. Тому навіть у часи війни аграрний сектор України залишається перспективним для інвестицій.

Негативний вплив військових дій на цю галузь проявляється через:

- збитки від танкових атак та мінування місцевості;
- дефіцит кваліфікованих фахівців через масовий призов та міграцію;
- пошкодження необхідної транспортної інфраструктури, такої як залізниці та морські порти;
- руйнування об'єктів інфраструктури, призначених для зберігання та обробки продукції;
- відсутність програм страхування, що охоплюють різноманітні військові ризики.

На даний момент головною метою є забезпечення необхідних обсягів експорту, що дозволить поліпшити економічний клімат України та задовольнити потреби на світовому ринку продовольства. Передбачається відновлення пошкоджених зерносховищ та будівництво нових. Також необхідно забезпечити залізничні перевезення з відповідною вантажомісткістю, не зважаючи на труднощі через різні типи колії на територіях різних країн, зокрема в Європі. Успішна реалізація таких завдань вимагає відновлення руйнувань, заміни знищених машин та обладнання.

Металургійна галузь завжди привертала інвесторів і відіграла ключову роль у структурі українського експорту. За даними Держстату, останні роки цей сектор становив близько 20% загального обсягу експорту. У 2015–2016 роках відбулося значне зниження інвестицій у видобуток залізної руди та виробництво сталі, обумовлене першою хвилею вторгнення росії. Однак подальші роки відзначилися активізацією інвестиційних програм, які щорічно призводили до

надходження приблизно 1,5 млрд дол в основний капітал [3].

Протягом останніх років відбувається поступова реструктуризація та оновлення української металургії, що призвело до виробництва продукції з вищою доданою вартістю. Металургійні підприємства активно впроваджують інноваційні технології, про що свідчить статистика розвитку компаній галузі.

Один з найбільш перспективних напрямків для інвестицій – це реалізація концепції «зеленої сталі». Україна має значні можливості для підтримки розвитку та переходу до виробництва сталі, яка є вуглецево-нейтральною, відповідно до зобов'язань, взятих країнами Європейського Союзу. Серед факторів, які сприяють цьому, варто відзначити:

- наявність багатих родовищ залізної руди;
- розвинені потужності для збагачення;
- доступність дешевої енергії;
- існуюча інфраструктура для транспортування водню;
- зручне географічне розташування.

Фактично, Україна має всі передумови для того, щоб стати ключовим постачальником сировини для виробництва прямого відновлення заліза та інших компонентів ланцюга виробництва.

Воєнний конфлікт суттєво негативно впливає на українську металургію. Унаслідок російської агресії два найбільших комбінати – ММК ім. Ілліча та «Азовсталь» – втратили контроль, що призвело до втрати приблизно 40% обсягу виробництва металопрокату. Приблизно половина родовищ залізної руди знаходиться на непідконтрольних територіях або має значні пошкодження внаслідок бойових дій. Ускладнена логістика також є проблемою, оскільки порти здатні опрацьовувати лише обмежений обсяг експорту для сектору АПК, а залізничні потужності не забезпечують необхідні рівні експорту. Внутрішній попит знизився через замороження багатьох промислових та інфраструктурних проектів. Світові ринки також відзначаються негативною динамікою через перевищення пропозиції. Незважаючи на статус країни зі складною воєнною ситуацією, українська металургія може мати позитивні перспективи як сектор економічного зростання.

Інвестиції в інноваційні технології виробництва та створення належної інфраструктури з часом допоможуть відновити показники експорту. Галузь також потребує реформ та підтримки з боку держави, а також ефективного взаємодії з Європейським Союзом для інтеграції української металургії в європейські структури.

Потенційно перспективні сфери економіки включають інформаційні технології та стартапи. До війни Україна посідала 11-те місце серед країн Європи за розвитком ІТ-сектору в умовах середнього рівня доходу. У 2021 році ІТ-послуги стали лідером серед експортних послуг, що складають понад 4% від українського ВВП, і приносять до \$6,9 млрд доходів з експорту [12]. Галузь привертає підприємців і фахівців, включаючи тих, хто змінив спеціалізацію. Український ринок ІТ налічує понад 5 тисяч компаній, включаючи інноваційні стартапи. Останні роки спостерігається активний розвиток галузі та збільшення кількості фахівців. В Україні функціонує понад 2 тисячі компаній у сфері технологій та стартапів. Інвестиції в цей сектор зросли в 10 разів з 2014 по 2019 рік, а в 2020–2021 роках інвестиції в стартапи майже подвоїлися. З 40% інвестицій, спрямованих на експорт, та 60%, спрямованих на внутрішній ринок [10].

Умови війни призвели до міграції більше половини працівників сектору, розриву контрактів та високих ризиків кібербезпеки. Проблеми викликають також недостатній кількістю кваліфікованих фахівців, обмежений доступ до іноземних інвестицій та проблеми з привласненням клієнтів.

Сектор ІТ та стартапів може стати однією з ключових галузей для відновлення економіки України за наявності адекватного фінансування та доступу до іноземних інвестицій. Ефективна система захисту прав власності залишається важливим фактором для його подальшого розвитку.

Крім того, інші перспективні галузі включають оборону та будівництво. Розвиток обороноздатності та військових технологій привертає інвесторів, а будівельний сектор очікує стрімкого зростання попиту на послуги у післявоєнний період. Також важливою галуззю залишається медицина, яка може очікувати збільшення попиту на медичні послуги у післявоєнний період. Наявність інноваційних рішень та інвестицій важлива для подальшого розвитку цього сектору при сприятливих умовах для приватної практики.

Враховуючи сучасний стан бізнесу у визначених галузях, незважаючи на ряд проблем, можна стверджувати про наявність значних перспектив розвитку галузей (табл. 1).

За даними Міжнародного світового банку, у найближчі роки очікується, що масштабні зусилля з реконструкції підштовхнуть зростання до понад 7 % до 2025 року на тлі повільного від-

Таблиця 1

Перспективи галузей економіки для розвитку малого бізнесу

Галузь економіки	Перспективи
Сільське господарство	Зміна структури посівів. Відбувається переорієнтація на культури, дешевші при сівбі: ярий ячмінь, яру пшениця, олійні культури. Посіви кукурудзи зменшуються. Це частково вирішує проблеми з логістикою. Перегляд технологічних процесів для оптимізації витрат. Перенесення обладнання і техніки з небезпечних регіонів на інші потужності або на склади. Призупинення інвестиційних проєктів. Відпрацювання альтернативних маршрутів і перегляд ринків збуту. Пошук альтернативи імпортом матеріалам.
Металургійна промисловість та металообробка	Переведення підприємств у режим гарячої консервації. У «Метінвести» наголошують, що переведення обладнання в режим консервації дасть змогу відновити роботу підприємств навіть у разі можливого пошкодження. Працевлаштування робітників з тимчасово окупованих регіонів на інших підприємствах та перенавчання. Пошук нових ринків збуту та логістичних шляхів для експорту продукції, зокрема на ринки ЄС та США. Штати напередодні скасували спеціальне мито в розмірі 25% на постачання металопрокату з України. перенавчання логістичної складової: розблокування портів і збільшення пропускної спроможності західних прикордонних залізничних переходів.
Інформаційні технології	Залучення інвестиції до Фонду фондів для великих інвесторів. Наразі приватні фонди почали збирати кошти для інвестицій в український сектор. Незважаючи на масштабну російську агресію, за перший квартал 2022 року було підписано 11 венчурних угод на 11,5 млн дол, три угоди про прямі інвестиції на 4 млн дол та 8 exit-угоди на 135 млн дол. у наступні чотири роки ІТ-галузь може згенерувати 37-44 млрд дол експортної виручки та посісти перше місце в структурі валютних надходжень в Україну. З огляду на масштабне безробіття, кількість ІТ-фахівців в Україні може значно зрости. Дефіцит кадрів на світовому ринку, велика кількість навчальних курсів та компаній, легкість юридичного оформлення завдяки Дія.City та низьким податкам роблять сектор привабливим для українських працівників.

Джерело: складено на основі [5]

новлення виробничих і експортних можливостей і поступового повернення біженців. І все ж до 2025 року ВВП буде на третину менший за довоєнний рівень у 2021 році. Очікується, що після значного розширення неосновний фіскальний дефіцит скоротиться в середньостроковій перспективі, оскільки поступова фіскальна консолідація та скорочення несуттєвих видатків компенсують збільшення державних інвестицій. Бідність і соціальні наслідки війни будуть масовими. Моделювання з використанням останнього макроекономічного прогнозу показує, що частка населення з доходами нижчими за фактичний прожитковий мінімум (національна межа бідності) може сягнути 70% у 2022 році проти 18% у 2021 році. За відсутності достатнього післявоєнного пакету підтримки, до 2025 року цей показник все одно буде вищим за 60%. Виходячи з міжнародної межі бідності вище середнього доходу (5,5 дол. на день), прогнозується, що рівень бідності зросте до 19,8% у 2022 році порівняно з 1,8% у 2021 році, ще 59% людей вразливі до бідності [11].

Однак, ключовими факторами для подальшого розвитку є: стабільність у воєнній ситуації; доступ до природних ресурсів; програми страхування; ефективні системи захисту прав власності.

Враховуючи вищезазначене, спрогнозуємо фінансові результати найбільш перспективних галузей економіки. Для цього використаємо прогнозні значення обсягів ВВП на 2024 рік (рис. 2) та скоригуємо їх на кількість тих ПМБ, які відновили свою потужність у повному обсязі (77%), оскільки решта мають проблеми із прибутковістю.

Тобто, прогнозні значення фінансового результату будуть розраховані за формулою:

$$\text{ФР}_{\text{прог}} = \text{ФР}_{\text{факт}} \times \text{Тввп}_{\text{пр}} \times \text{МПБ}_{\text{пб}}, \quad (1)$$

де ФР прог – прогнозне значення отриманих фінансових результатів МПБ, які отримали прибутку, у розрізі пріоритетних галузей;

ФРфакт – фактичне значення отриманих фінансових результатів МПБ, які отримали прибутку, у розрізі пріоритетних галузей;

Тввп_{пр} – темпи росту ВВП України за різними джерелами даних;

МПБ_{пб} – кількість МПБ, які очікують позитивних фінансових результатів у наступному році.

Проведення розрахунків та візуалізація отриманих результатів (рис. 3) показали, що у наступному році, що у прибуткових підприємств малого бізнесу у галузі сільського господарства буде спостерігатися падіння обсягів прибутку (рис. 3а), при цьому найбільш оптимістичним є прогноз Мінекономіки України, в той час, коли найбільш песимістичним є прогноз ЄБРР.

При цьому розрахунок тенденцій у галузі промисловості та галузі комп'ютерних технологій дали схожі тенденції.

Безумовно визначені галузі є перспективними, але в умовах війни, руйнувань, безробіття, міграції населення та невизначеного майбутнього, для покращення ситуації потрібно залучати грантові можливості та адаптувати світовий досвід підтримки ПМБ. До позитивних факторів, які можуть сприяти зростанню економіки у 2024 році, можна віднести:

- своєчасне та повне отримання міжнародної фіндопомоги;
- збільшення економічної активності бізнесу;
- безпечна та стабільна робота морського коридору;
- продовження ефекту впливу високого врожаю у 2024 році;

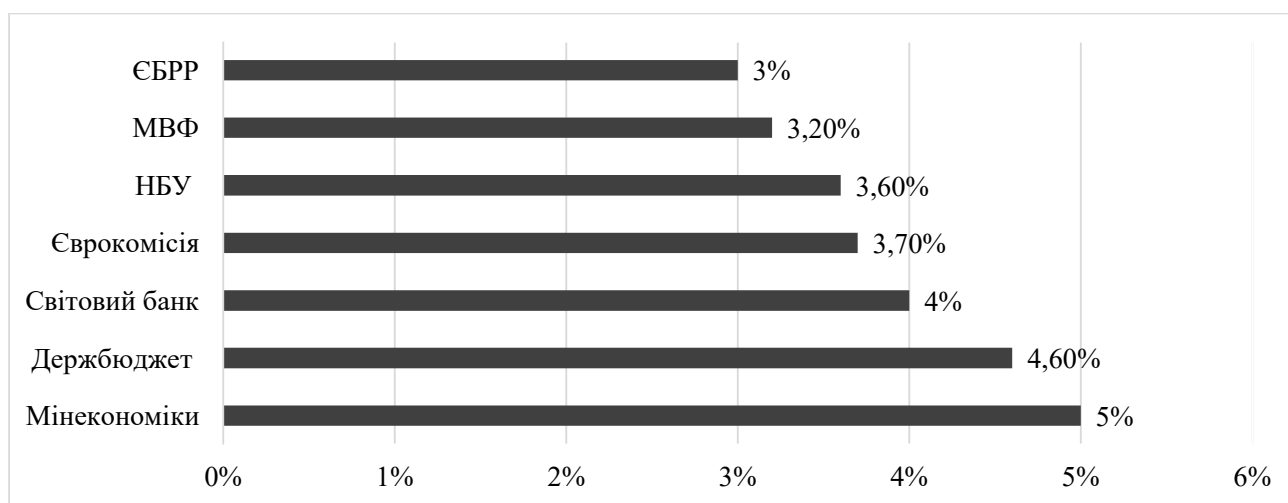
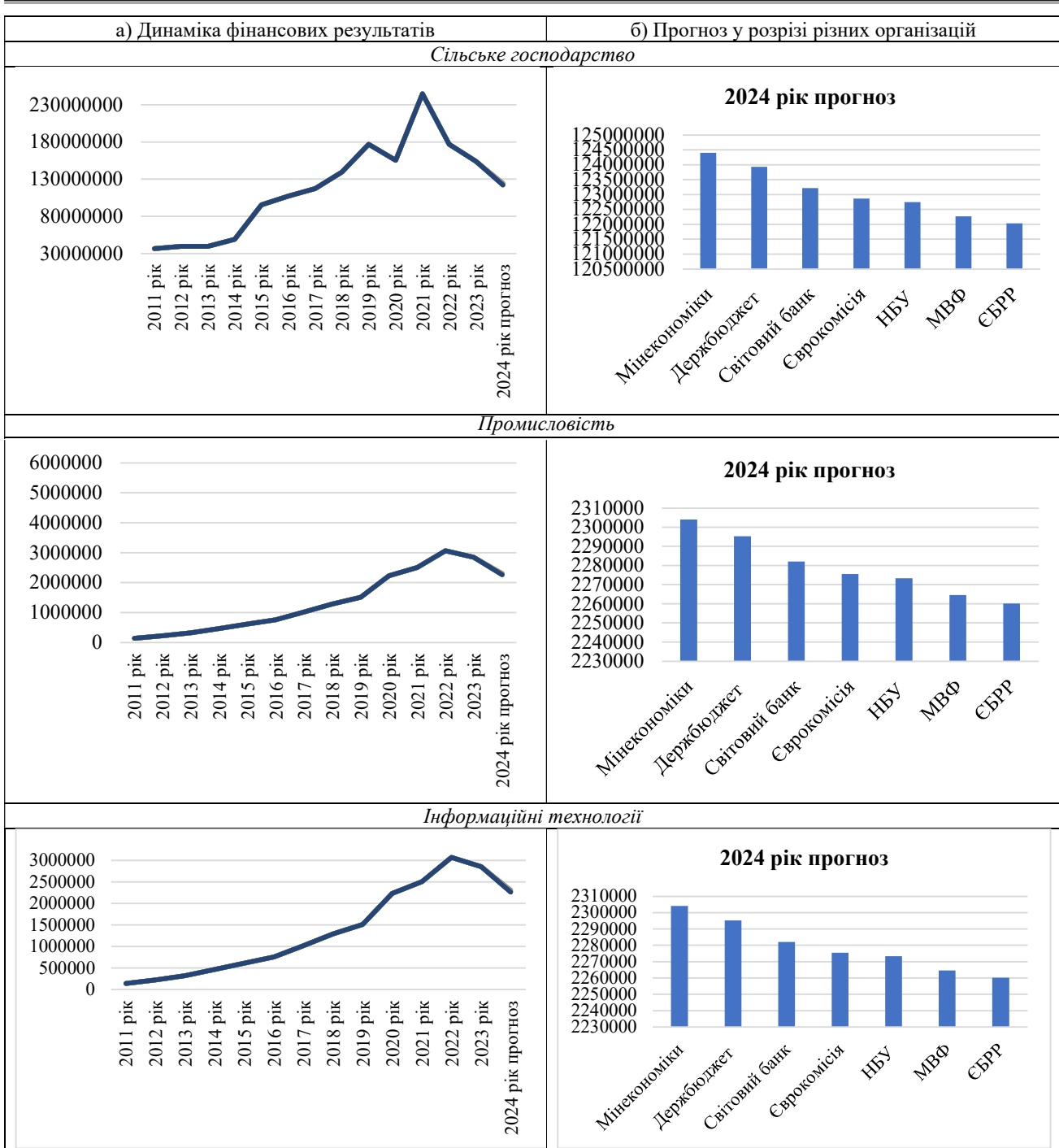

Рис. 2. Прогноз динаміки ВВП України у 2024 році

Джерело: складено на основі [1]

Рис. 3. Фактичні значення (2011–2023 роки) та прогноз (2024 рік) фінансових результатів прибуткових МПБ у галузі сільського господарства, тис. грн

Джерело: пораховано автором на основі даних [3; 10; 9]

- стабільна ситуація з енергопостачанням;
- повернення мігрантів;
- зниження вартості банківського кредитування через зменшення облікової ставки та ін.

Разом з тим, стримуючими факторами зростання економіки наступного року залишаються або можуть стати:

- затягування активної фази бойових дій, продовження руйнування інфраструктури та основних фондів;

- зниження обсягів чи втрата ритмічності надходження міжнародної фіндопомоги;
- висока ймовірність збільшення військових витрат, у тому числі через посилення мобілізації;
- затягування блокади кордону іноземними автоперевізниками;
- посилення обмежень експортної логістики;
- зростання цін та виробничих витрат;
- брак оборотного капіталу бізнесу;

– дефіцит кваліфікованих кадрів (за оцінками Advanter, станом на серпень 34% бізнесів відчували брак персоналу, питома вага таких компаній швидко зростає);

– слабкий рівень банківського кредитування (84% компаній відчують проблеми з доступом до фінансування) [1].

Негативні тренди прогнозування свідчать про необхідність впровадження ефективної державної підтримки вищезазначених галузей. На наш погляд, державна підтримка різних галузей в Україні має включати комплекс заходів для стимулювання розвитку (табл. 2). У сільському господарстві акцент робиться на фінансовій підтримці фермерів, впровадженні сучасних технологій та розвитку інфраструктури. У металургійній промисловості фокус знаходиться на фінансовій підтримці модернізації обладнання та наукових досліджень. В сфері інформаційних технологій акцент робиться на розвитку стартапів, інновацій та освітніх програмах. У військовому комплексі державна підтримка спрямована на оборонні закупівлі, дослідження та забезпечення персоналу.

На наш погляд, першочерговим інструментом відновлення цих галузей є продовження державної програми кредитної підтримки малого бізнесу «Доступні кредити 5-7-9». Важливо

відзначити, що після введення воєнного стану ця програма стала основним інструментом на ринку банківського кредитування та визначальним чинником у збереженні стабільності банківської системи України та підтримці всіх секторів бізнесу через банки країни. Починаючи з 24.02.2022 р., уповноважені банки, які брали участь у програмі, надавали кредити підприємствам з значним збільшенням кредитного портфеля, більше ніж на 80% сформованого коштом Програми, з урахуванням своєчасно внесених змін, адаптованих до потреб бізнесу в умовах воєнного стану.

Програма «Доступні кредити 5-7-9%» сприяла мобілізації внутрішніх фінансових ресурсів уповноважених банків для фінансування ПМБ. За інформацією Фонду розвитку підприємництва, значна кількість банків збільшила свою кредитну пропозицію та вивільнила кошти для кредитування малого бізнесу та економіки України. На 2022 року рівень проблемної заборгованості за програмами підтримки ПМБ становив менше ніж 1%, що свідчить про стабільність в цьому напрямі діяльності Фонду. Загальний обсяг підтримки Фонду з фінансування ПМБ станом на 01.01.2022 року склав майже 109,2 млрд грн [10].

Таблиця 2

Заходи державної підтримки малого підприємства за галузевим підходом

Галузь	Заходи підтримки
<i>Сільське господарство</i>	
Субсидії та допомога в розвитку	Надання фінансових субсидій селянам та фермерам. Програми допомоги в придбанні сучасного сільськогосподарського обладнання та техніки. Стимулювання використання сучасних агротехнологій та органічного виробництва.
Розвиток інфраструктури	Вдосконалення сільськогосподарської інфраструктури, такої як дороги, зрошення та системи зберігання продукції. Проекти з розвитку сільських ринків та інших інфраструктурних об'єктів для підтримки аграрного сектору
<i>Металургійна промисловість та металообробка</i>	
Фінансова підтримка	Надання кредитів та фінансових стимулів для модернізації обладнання та технологій. Субсидії для зменшення витрат на енергоресурси та виробничі витрати.
Дослідження та інновації	Фінансування наукових досліджень та інновацій в галузі металургії та металообробки. Створення інноваційних центрів для розвитку нових технологій
<i>Розвиток стартапів та інформаційні технології</i>	
Стартапи та інновації	Фінансова підтримка стартапів та інноваційних проектів у сфері інформаційних технологій. Програми акселерації та інкубації для молодих компаній.
Освіта та кадри	Розвиток програм з підготовки ІТ-спеціалістів та забезпечення доступу до актуальних навчальних матеріалів. Стимулювання наукових досліджень у сфері інформаційних технологій.
<i>Військовий комплекс</i>	
Оборонні закупівлі	Фінансування виробництва та закупівля нового військового обладнання. Стимулювання військово-промислового комплексу через державні контракти.
Дослідження та розвиток	Фінансова підтримка науково-дослідних робіт для розвитку нових технологій та виробництва. Сприяння інноваціям у галузі військової науки та техніки.
Забезпечення персоналу	Програми підтримки ветеранів та військовослужбовців. Розвиток програм з підготовки та підвищення кваліфікації персоналу у військовій сфері.

Джерело: складено автором

Досліджуючи галузеву структуру реалізації програми, слід зазначити, що найбільшу частку у структурі складають підприємства сільськогосподарського виробництва – 44%, на другому місці підприємства торгівлі – 27%, на третьому місці промисловість – 16% (рис. 4).

При цьому частка малого підприємництва у сегменті складає 65%, мікропідприємництва – 24%. Щодо структури у розрізі видів суб'єктів підприємництва зазначимо, що лівову частку 92% складають юридичні особи, при цьому фізичні особи-підприємці становлять 8% у структурі.

Однак, слід зазначити, що лише половина малих підприємств (50%) мають інформацію про державні програми підтримки бізнесу, обізнаність щодо недержавних та донорських програм серед малих підприємств низька – тільки 17% знають про них, і лише 10% скористалися цими

програмами. Отже, рекомендується спрямовувати консультаційну роботу переважно на інформування про недержавні та донорські програми, оскільки жодне велике чи середнє підприємство не використовує такі програми. Це підтверджує той факт, що попри існування в Україні багатьох різних інформаційних онлайн-майданчиків із агрегацією програм, їхня ефективність зовсім невисока.

Безумовно впроваджені заходи державної підтримки підприємств малого бізнесу під час війни є вагомим допомогою фінансового забезпечення, однак вони спрямовані більш на підприємства, які вже мають певний досвід діяльності. Для підприємств, що знаходяться на початковій стадії розвитку доцільно приділити увагу грантовим програмам, які пропонують як українські, так і міжнародні установи для стимулювання підприємництва, таких як грант на

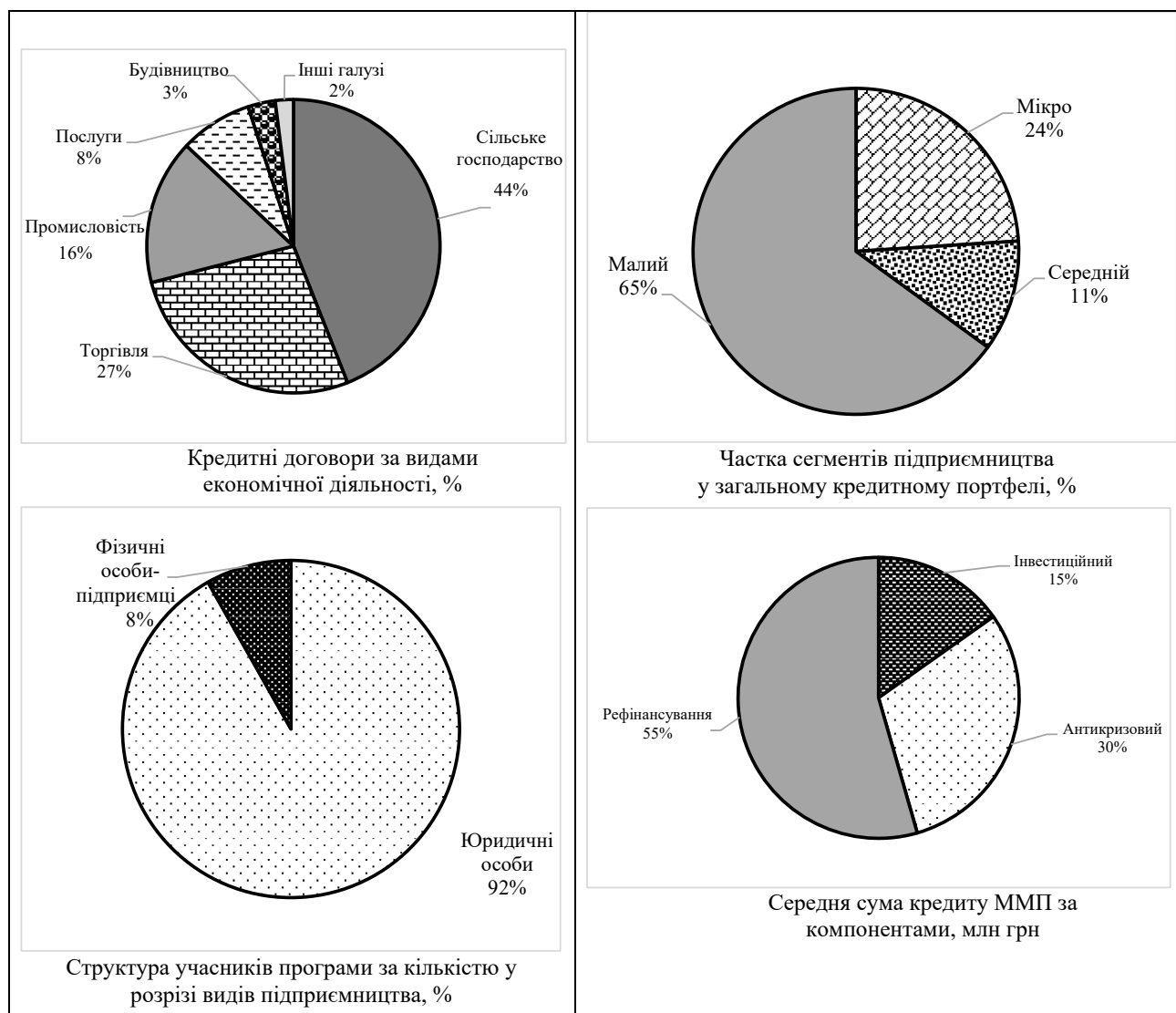

Рис. 4. Основні результати програми «Доступні кредити 5-7-9%» станом на 2022 рік

Джерело: складено на основі [10]

власну справу від «Робота»; грант для проєктів подвійного призначення від USF; грант від фонду Impact Ukraine; грант для підприємців із маленьких міст та сіл та грант на ветеранський бізнес [4].

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що проблеми та перешкоди, які існують у сфері підприємництва в Україні, вимагають перегляду поточної державної підтримки та мають для включати такі основні області втручання:

– удосконалення умов для ініціювання та реалізації підприємницької діяльності шляхом усунення структурних, інституційних та фінансових обмежень;

– сприяння виходу українських підприємств на нові ринки, як в межах країни, так і за її межами;

– підтримка проведення освітніх та тренінгових програм для нових та існуючих бізнесів;

– стимулювання розвитку бізнес-мереж через створення та розвиток галузевих, міжгалузевих та територіальних кластерів;

– підвищення підприємницької культури у суспільстві шляхом популяризації підприємництва та формування нового покоління підприємців.

В цілому, ці заходи мають на меті забезпечення сталого розвитку галузей та підвищення конкурентоспроможності національної економіки. На тлі обмежень та невизначеності, які впливають на доступ до фінансів для малих підприємств, важливо акцентувати на необхідності впровадження інноваційних підходів та стратегій. Рекомендації щодо подолання цих викликів охоплюють розширення фінансових інструментів, створення ефективних гарантійних механізмів, розвиток партнерських відносин між урядовими структурами та приватним сектором, а також надання підтримки у вигляді освітніх та консультаційних програм для підприємців. Важливою є також підтримка ініціатив, спрямованих на зелене підприємництво та сталий розвиток, що відповідає сучасним екологічним та економічним вимогам.

Література:

1. Григоренко Ю. Економіці України прогноують зростання на 3-5% у 2024 році. URL: <https://gmk.center/ua/posts/ekonomitsi-ukrainy-prohnozuiut-zrostantia-na-3-5-u-2024-rotsi/> (дата звернення: 25.12.2023).
2. Дикань В., Фролова Н. Напрями та інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу України у воєнний час. *Економіка та суспільство*. 2022. № (38). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-56>
3. Інформація офіційного сайту Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.12.2023).

4. Інформація порталу «Дія.Бізнес». URL: <https://business.diia.gov.ua/> (дата звернення: 01.09.2023).
5. Карацук А., Гордійчук Д., Щедрін Ю. Аграрний бізнес, металурги, IT, хімія та інші: як справи в гігантів української економіки. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/6/687837/> (дата звернення: 25.12.2023).
6. Клочковська В.О., Клочковський О.В., Трегубов О.С. Макроекономічні аспекти відновлення функціонування малого та середнього бізнесу в контексті повоєнної відбудови національної економіки України. *Економіка і організація управління*. 2023. № 1 (49). С. 89–97.
7. Опитування групи «Рейтинг». URL: <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/> (дата звернення: 20.11.2023)
8. Педченко Н.С., Стрілець В.Ю. Державна підтримка розвитку малого підприємництва в умовах євроінтеграційних процесів України : монографія. Полтава : ПУЕТ, 2022. 250 с. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/11897> (дата звернення: 01.09.2023).
9. Перспективні галузі економіки, прогнози розвитку після війни. IT Market. URL: <https://blog.youcontrol.market/perspektivni-ghaluzi-iekonomiki-proghnozi-rozvitku-pisliaviini/> (дата звернення: 25.11.2023)
10. Річний звіт 2021 Фонду розвитку підприємництва. URL: https://bdf.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Report_UA_forWeb.pdf (дата звернення: 13.12.2023)
11. Роїк О.Р. Фінансові інструменти підтримки діяльності підприємств в умовах війни в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 6. С. 67–71.
12. Стан і потреби бізнесу в Україні: регіональні тенденції. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15408> (дата звернення: 01.09.2023).
13. Уряд робить ставку на розвиток чотирьох пріоритетних галузей, які стануть локомотивом для відновлення української економіки. Урядовий портал. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-robtyt-stavku-na-rozvytok-chotyrokhpriorytetnykh-haluzei-iaki-stanut-lokomotyvom-dliavidnovlennia-ukrainskoi-iekonomiky-iuliia-svyrydenko> (дата звернення: 01.09.2023).

References:

1. Hryhorenko Yu. Ekonomitsi Ukrainy prohnozuiut zrostantia na 3-5% u 2024 rotsi [The economy of Ukraine is forecast to grow by 3-5% in 2024]. Available at: <https://gmk.center/ua/posts/ekonomitsi-ukrainy-prohnozuiut-zrostantia-na-3-5-u-2024-rotsi/> (accessed 12/25/2023) [in Ukrainian]
2. Dykan, V., Frolova, N. (2022) Napriamy ta instrumenty derzhavnoi pidtrymky rozvytku maloho ta serednoho biznesu Ukrainy u voiennyi chas [Directions and instruments of state support for the development of small and medium-sized businesses in Ukraine during wartime]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, no. 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-56> (accessed 12/25/2023) [in Ukrainian]
3. Information on the official website of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 12/25/2023) [in Ukrainian]
4. Information on the Diya.Business portal. Available at: <https://business.diia.gov.ua/> (accessed 12/25/2023) [in Ukrainian]
5. Karatsuk A., Hordiichuk D., Shchedrin Yu. (2022) Ahrarnyi biznes, metalurhy, IT, khimii ta inshi: yak spravy v hihantiv ukrainskoi ekonomiky [Agricultural business, metallurgists, IT, chemistry and others: how are the giants of the Ukrainian economy doing]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/6/687837/> (accessed 12/25/2023) [in Ukrainian]

6. Klochkovska V.O., Klochkovskiy O.V., Trehubov O.S. (2023). Makroekonomichni aspekty vidnovlennia funktsionuvannia maloho ta serednoho biznesu v konteksti povoiennoi vidbudovy natsionalnoi ekonomiky Ukrainy [Macroeconomic aspects of restoring the functioning of small and medium-sized businesses in the context of the post-war reconstruction of the national economy of Ukraine] *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia – Economics and management organization*. No. 1 (49). P. 89–97.
7. Survey of the group "Rating". Available at: <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/> (accessed 12/25/2023) [in Ukrainian]
8. Pedchenko N.S., Strelets V.Yu. State support for the development of small entrepreneurship in the conditions of the European integration processes of Ukraine: monograph. Poltava: PUET, 2022. 250 p. Available at: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/11897> (accessed 12/25/2023) [in Ukrainian]
9. Prospective sectors of the economy, post-war development forecasts. YT Market. Available at: <https://blog.youcontrol.market/pierspektivni-ghaluzi-iekonomiki-proghnozi-rozvitku-pislia-vini/> (accessed 12/25/2023) [in Ukrainian]
10. Annual report 2021 of the Entrepreneurship Development Fund. Available at: https://bdf.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Report-UA_forWeb.pdf (accessed 12/25/2023) [in Ukrainian]
11. Roik O.R. (2023). Finansovi instrumenty pidtrymky diialnosti pidpriemstv v umovakh viiny v Ukraini [Financial instruments for supporting the activities of enterprises in the conditions of war in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*. No. 6. P. 67–71.
12. State and needs of business in Ukraine: regional trends. Available at: <https://decentralization.gov.ua/news/15408> (accessed 12/25/2023) [in Ukrainian]
13. The government is betting on the development of four priority industries, which will become a locomotive for the recovery of the Ukrainian economy. Government portal. 2022. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-robyt-stavku-na-rozvytok-chotyrok-priorytetnykh-haluzei-iaki-stanut-lokomotyvom-dlia-vidnovlennia-ukrainskoi-ekonomiky-iuliiia-svyrydenko> (accessed 12/25/2023) [in Ukrainian]

Summary. The purpose of the article is to study state support for the recovery of small businesses in Ukraine in the post-war period. **Methodology of research.** The study uses a combination of empirical research methods (measurement, comparison, observation) to determine the current state of entrepreneurship, as well as a graphic method and construction of trends to determine forecasts of the financial results of small business enterprises, taking into account forecast data on the dynamics of the GDP of Ukraine for 2024 by various organizations (Ministry of Economy of Ukraine, the World Bank, the European Commission, the NBU, the IMF and the EBRD). **Findings.** It is substantiated that with a shortage of financial resources, it is first necessary to restore those sectors of the economy that form Ukraine's competitive advantages on the world market. The most priority areas of economic recovery have been determined: agriculture; metallurgical industry and metalworking; development of startups and information technologies; military complex. The current state and problems in each industry were studied, and the key prospects for the development of small business in the post-war period were determined. Forecasting the financial results of profitable small business enterprises confirmed the hypothesis about the need for state intervention in the process of business recovery. **Practical value.** Measures of state support for small enterprises based on the sectoral approach are proposed, which will increase Ukraine's competitiveness on the world market. In the agricultural sector, providing subsidies and assistance in development, as well as improving infrastructure; in the metallurgical industry and metalworking – strengthening financial support and financing of scientific research and innovations in the field of metallurgy and metalworking; for the development of startups and information technologies: Financial support for startups and innovative projects in the field of information technologies; acceleration and incubation programs for young companies; development of IT specialist training programs and provision of access to current educational materials; Stimulation of scientific research in the field of information technologies; regarding the military complex: financing the production and purchase of new military equipment; stimulation of the military-industrial complex through state contracts; support programs for veterans and military personnel, etc.

Key words: small business, state support, industry approach, post-war recovery, entrepreneurship.